

KVINDER GIR PÆNERE BILLEDER

En undersøgelse af ligestillingsmæssige forhold på TV-Avisen

Af Else Jensen

Denne artikel indeholder i koncentreret form nogle af resultaterne af et projekt, som er sat i gang af ligestillingsudvalget under Nordisk Ministerråd. Forhistorien er den, at udvalget for seks år siden besluttede at satse på undersøgelser af "massemedier og ligestilling" i de nordiske lande, man ønskede nogle konkrete svar på, hvad der kan gøres for at ændre eksisterende forhold og øge ligestillingen.

I første omgang blev der (af Lissi Ørvad Andersen og Elsebeth Korsgaard²) udarbejdet en kortlægning af eksisterende litteratur om emnet i de nordiske lande. Derefter ønskede udvalget en belysning af forholdene indenfor de offentlige ejede massemedier, radio og TV, med Danmark og Sverige som eksempler. Dette var de på forhånd fastlagte rammer da Madeleine Kleeberg (som står for den svenske del af undersøgelsen) og jeg kom ind i billedet.

Bl.a. de tidsmæssige rammer for projektet gjorde det nødvendigt at afgrænse det på forskellig måde. Jeg valgte at koncentrere mig om TV-mediet fordi det er det af de to offentligt ejede medier der har den største bevidsthedsmæssige gennemslagskraft overfor befolkningen - og indenfor dette medie valgte jeg at koncentrere mig om de to afdelinger der har flest seere til deres programmer: TV-aktualitetsafdelingen og TV-underholdningsafdelingen. Samtidig tegner disse to afdelinger sig også rent kønspolitisk for nogle af de mere problematiske udsendelser - så vidt jeg kan se.

Det afgørende har dog været at koncentrere undersøgelsen om afdelinger, hvis produkter er populære og derfor også indflydelsesrige i forhold til den samfundsmæssige meningsdannelse. Denne artikel er skrevet på et tidspunkt hvor undersøgelsen ikke er afsluttet (den udkommer engang i første halvdel af 1982) og konklusionerne i det følgende drejer sig derfor kun om TV-avisen.

Kønspolitiske analyser af massemedier - nogle metodiske overvejelser

Mediekritikken har haft en forholdsvis central betydning indenfor den nye

kvindebevægelse, især i første halvdel af 70'erne, og i forlængelse heraf udvikledes også på universiteterne en kønspolitisk mediekritik. Massemediernes fremstilling af kvinder er i kvindebevægelsen blevet brugt som et af udgangspunkterne for en kritik af kønsrollenønsteret. Og analyser af massemediernes indhold er tilsvarende blevet anvendt som et vigtigt led i bevidstgørelsesprocessen omkring kvindeundertrykkelsen¹⁾.

Når beskæftigelsen med massemediernes fik så central en placering i kvindebevægelsens første fase, hænger det sammen med bevægelsens udgangspunkt i den bevidsthedsmæssige og ideologiske undertrykkelse - bl.a. i opposition til den ældre, etablerede kvindebevægelses indsnævring af kvindespørgsmålet til stort set at være et spørgsmål om økonomi og uddannelse. Erkendelsen af kvindeundertrykkelsens gennemtrængning af alle livsområder (socialt, økonomisk, politisk, bevidsthedsmæssigt etc.), medfører også stigende opmærksomhed overfor massemediernes indhold, fordi de er dominerende leverandører af bevidsthedsprodukter og derfor også vigtige faktorer i den samfundsmæssige socialisering og bevidsthedsdannelse. Den medieanalytiske aktivitet i kølvandet på kvindebevægelsen har været delt i to hovedinteresser:

Den ene har væsentligst støttet sig på materialistiske tekstteorier, socialisationsteori, psykoanalyse m.v. Hensigten med denne type medieforskning har været bevidsthedssociologisk at afdække bestemte ideologiske mønstre og bevidsthedsformer i mediernes indhold, - et indhold som på det plan er nøje afstemt efter det publikum, det skal afsættes til. Erkendelsesinteressen i denne type indholdsanalyse er derfor ikke kun rettet mod mediet/mediernes selv, men også mod de samfundsmæssige bevidsthedsformer, de er bærere af og som de reproducerer hos de kvinder (og mænd), der er deres aftagere. Den anden hovedinteresse har hovedsagelig benyttet sig af statistiske og kvantitative metoder. Formålet med denne type indholdsanalyse har været at vise, hvor skævt billedet af kvinder og mænd er i de forskellige former for massemedier - i hvilke stereotype roller mænd og kvinder fremstilles - for på den baggrund at stille konkrete krav om ændringer af mediernes indhold, f.eks. flere kvinder som medvirkende flere kvindelige journalister og en mere relevant dækning af kvindespørgsmål.

Af Lissi Ørvad Andersen og Elsebeth Korsgaards kortlægning fremgår det, at forskningen på området i første række har været koncentreret om kvindedomineerede og kvinderettede medier som ugepressen, - i de fleste tilfælde bevidsthedssociologiske analyser. Andre undersøgelser (samt senere tilkomne) behandler specielt TV-mediet - og hermed nyhedsudsendelserne - bl.a. Birgitte Seymour³⁾ der har analyseret en uges TV-udsendelser i Danmarks Radio m.h.t. kvin-

derepræsentationen på og "bag" skærmen - dels ud fra kvantitative optællinger, dels ud fra nogle ideologikritiske analyser. Tilsvarende er der foretaget en del kvantitative optællinger og registreringer af kvinders rolle i udsendelserne, bl.a. af en gruppe kvinder ansat ved NRK - "Hvem snakker i NRK" - og denne undersøgelse er i Norge senere fulgt op af Ayako Tsuda og Olav Vaagland⁴⁾. - I forbindelse med ligestillingsdebatten i Sveriges Radio tog det svenske "radionavn" initiativ til en undersøgelse af børne- og familieprogrammer⁵⁾.

Fælles for disse undersøgelseres konklusioner er, at kvinderne er overordentlig ringe repræsenteret i TV-programmerne: mellem 25% og 30% af de talende var kvinder. I nyhedsprogrammerne udgjorde antallet af interviewede kvinder i forhold til mænd mellem 4% og 12%, og af de kvinder der kom til orde i mediet optrådte de fleste i forbindelse med spørgsmål der vedrørte socialt stof og sundhedsstof, daginstitutioner, skoler osv. Den internationale forskning på området præges kvantitativt af amerikanske undersøgelser, og det præger også de metodiske tilgange, som overvejende ligger indenfor den empiriske positivismes rammer. Kvinders og mænds repræsentation og roller i forskellige programtyper (såvel i kommercielle som offentlige TV-stationers udsendelser), mænds og kvinders placering i TV-organisationernes interne hierarki m.v. er derfor yderst velbelyst⁶⁾ og viser et mønster, der ikke væsentligt adskiller sig fra hvad der er gældende for de nordiske TV-mediers vedkommende.

Hvis man derimod søger viden om baggrunden for mediernes kvindebillede og hvordan dette billede fastholdes (trods store ændringer i kvinders situation i samfundet og på trods af det stigende antal kvinder der er beskæftiget med programproduktion) så findes der meget lidt, der kan belyse disse sammenhænge.

Margareth Gallagher konkluderer således - på baggrund af den internationale forskning af massemedier og ligestilling - at:

To date, evidence of the impact and women working within the media, in terms of their producing and output which is qualitatively different, is slight. 7)

Dermed peger hun på en problemstilling som den empiriske forskning er ude af stand til at give svar på, og samtidig må det siges at være et påtrængende problem at få belyst. De fleste krav til medierne - især de offentligt ejede medier - som er udsprunget i den empiriske forskning, har netop været fixeret på at øge antallet af kvinder på forskellige arbejdsområder i medieorganisationerne selv. Den bagvedliggende antagelse har naturligvis været, at med flere kvinder i produktionen vil resultatet også blive anderledes og ligestillin-

gen i indholdet ville dermed automatisk øges. Men noget kunne altså tyde på, at det ikke forholder sig sådan: at numeriske krav er utilstrækkelige og at medieorganisationerne heller ikke på det punkt udgør nogen isoleret ø i forhold til det omgivende samfund.

Det indebærer, at man må studere ikke kun massemediets indhold, men også indholdets tilblivelsesproces. Ligesom det er nødvendigt at inddrage mere kvalitative analysemetoder som anvendt af det, jeg har karakteriseret som den bevidsthedssociologiske retning af den hidtidige massemedieforskning på området. Min hensigt med denne undersøgelse er at prøve at indkredse nogle af de mere specifikke faktorer i produktionsprocessen som danner baggrund for mediernes kvindebillede. Baggrunden som helhed er naturligvis samfundsmæssigt bestemt og ligger således udenfor medierne selv. - Med "baggrund" menes i denne sammenhæng derfor: hvilke specifikke mekanismer i produktionen af programmerne, der er med til at fastholde de kønspolitiske magtforhold - og hvordan de sætter sig konkret igennem i selve den måde, der produceres programmer på.

Undersøgelsen sigter altså mod at beskrive nogle af de filtre og mekanismer i produktionsprocessen, der sier kvinderne fra i udsendelserne eller resulterer i et temmelig intetsigende eller stereotypet billede af dem.

Det centrale i undersøgelsen er derfor de kvindelige medarbejderes stilling i programproduktionen: deres arbejdsområde, arbejdssituation, placering og indflydelse i systemet. Og ikke mindst deres eget syn på disse forhold set i relation til det faktiske programudbud.

TV-AVISENS REDAKTION

TV-aktualitetsafdelingen er opdelt i to redaktioner, der arbejder temmelig selvstændigt i forhold til hinanden: TV-avis-redaktionen, der tager sig af de daglige nyhedsprogrammer og TV-aktuelt-redaktionen, der producerer to ugentlige aktualitetsprogrammer. Redaktionerne har fælles øverste ledelse, medens den daglige planlægning og koordinering varetages af en redaktionschef for hver af de to redaktioner. Samarbejdet og koordineringen mellem redaktionerne foregår fortrinsvis på ledelsesplan og journalisterne på de to redaktioner har ikke megen kontakt med hinanden i det daglige arbejde.

TV-A arbejder med et meget differentieret hierarki og nogle ret udviklede beslutningsveje og kompetencefordelinger. Afdelingens øverste ledelse - programchef og souschef - repræsenterer afdelingen i DR's øvrige koordinerende og besluttende organer. Programchefen er ansvarlig for udsendelserne overfor

programdirektøren (og radorådet) og næste led i kæden, redaktionschefen, er overfor programchefen ansvarlig for det daglige arbejde på redaktionen. TV-avisens redaktion er opdelt i to underredaktioner for indlands- og udlandsstof, og det er redaktionschefens opgave at sørge for planlægningen og koordineringen mellem de forskellige grupper og sektioner - samt at holde kontakt med udlandskorrespondenterne.

Under redaktionschefen rangerer sektionslederne som sammen med redaktionschefen deltager i planlægningen af TV-avisens indhold på lidt længere sigt og desuden fungerer som arbejdsledere i henholdsvis indlands- og udlandssektionerne, - dvs. de skal sørge for, at der indenfor deres stofområde sker et alsidigt og dækkende udvalg af nyheder.

Journalisternes rolle er at producere indslag til TV-avisen, ofte hjulpet af et filmhold.

De daglige beslutninger om, hvad der skal produceres samt efterkritik af udsendelserne foregår på "morgenmødet". Heri deltager alle de redaktionelle medarbejdere på TV-avisen, TV-aktuelts redaktionschef og dagens redaktionssekretær. Desuden er Århus-redaktionen pr. telefonlinje koblet til mikrofoner/højtalere i redaktionslokalet. - Redaktionssekretæren har alene den endelige beslutning m.h.t. hvilket af det producerede materiale, der skal udsendes, hvilke ændringer der skal foregå og hvilke indslag der evt. skal forkortes eller forkastes.

Af de aktivt producerende journalister, dvs. dem, der producerer indslag til dagens TV-avis, er i gennemsnit 30% kvinder og 70% mænd - og dette stemmer overens med udsendelsernes faktiske output af indslag produceret af kvinder og mænd. Men ser man på det antal personer, som faktisk er tilknyttet den daglige produktion af TV-avisen i journalistiske eller ledelsesmæssige funktioner, så reduceres kvinderepræsentationen betydeligt, nemlig til 21% mod 79% mænd - og dette svarer iøvrigt til medlemssammensætningen i Dansk Journalistforbund.

Kvinderne er - ikke overraskende - svagest repræsenteret i ledelsesfunktionerne. Der er slet ingen kvindelige udlandskorrespondenter, ingen kvindelige sportsjournalister eller telegramredaktører. I forhold til afdelingens interne hierarki befinder kvinderne sig helt klart i bunden. I den øverste ledelse er der ingen kvinder, medens der på forskellige mellemliderniveauer findes to kvinder på TV-avisen. Hele TV-aktuelt-redaktionen rummer ikke en eneste kvinde i journalistiske funktioner (der er 1½ kvindelige producere) og blandt redaktionssekretærene findes ligeledes ikke en eneste kvinde. - De ovenfor nævnte funktioner er alle afgørende nøglefunktioner i forhold til indflydelse

på det færdige produkt. Den følgende indholdsmæssige analyse af TV-avisen bygger på en periode på ialt 17 dage i februar 1981, hvor jeg samtidig fulgte produktionsprocessen - 3 dage på Århus-redaktionen og to uger på redaktionen i København.

INDLANDSSTOFFET

Normalt er der ialt omkring 16 indslagsproducerende journalister på den daglige TV-avis-vagt. Med den forholdsvis faste redaktionelle praksis, at en hverdagsudgave af TV-avisen skal indeholde ca. 15 indslag betyder det, at alle medarbejdere normalt laver et indslag om dagen (der kasseres i gennemsnit to indslag pr. dag). Ser man specielt på indlandssektionen er det sådan, at dens journalister til en vis grad er specialiserede på forskellige stofområder - de stramme produktionsvilkår bevirker imidlertid, at det kun er ganske få af dem, der udelukkende beskæftiger sig med deres specialområde. Der er imidlertid journalister, der næsten udelukkende arbejder med deres specialområde, nemlig de journalister, der varetager det, der i redaktionel sammenhæng kaldes pligtstoffet, dvs. stof som redaktionen mener sig forpligtet til at dække løbende: typisk Christiansborg-stof og (i den undersøgte periode) overenskomstforhandlinger.

Der er altid afsat journalister til at afsøge disse faste nyhedscentre for begivenheder - men det forhold har også den omvendte konsekvens, at den ressourcemæssige satsning (faste journalister og fast teknik på Christiansborg) helst også skal resultere i indslag. Redaktionelt bliver det altså i mindre grad et spørgsmål om der er vigtige emner der bør behandles end hvad der på stedet er af muligheder den pågældende dag - og så få det bedst mulige ud af det.

Af undersøgelsesperiodens 17 dages TV-aviser var der kun 3, der ikke indeholdt mindst ét indslag fra/om begivenheder på Christiansborg (to lørdage og 1 søndag). Ligeledes var der kun 3 af de 17 TV-aviser der ikke indeholdt mindst ét indslag om overenskomstforhandlingerne. - Der blev i perioden udsendt 23 indslag med Christiansborgstof og 21 indslag med overenskomststof - ud af 138 indslag om indlandske forhold. Det svarer til at 32% af indlandsstoffet blev hentet i de to nyhedscentre. Et andet mål for at nyhedsstoffet fra disse kilder har redaktionens højeste prioritet er, at dette stof meget ofte placeres først i udsendelsen og altid først blandt de øvrige indlandsnyheder.

Behandlingen af pligtstoffet

Der er tre journalister på redaktionen som fortrinsvis beskæftiger sig med arbejdsmarkedsstof - ingen af dem er kvinder. Andre tre arbejder med politisk stof og to af dem er kvinder. - Det betyder, at hovedparten af Christiansborgnyhederne var produceret af kvinder, medens alle indslag om overenskomstforhandlingerne blev produceret af mandlige journalister.

Fælles for de to kategorier af indslag er, at de var forholdsvis fattige på filmindslag. I ca. en trediedel af disse indslag optrådte journalisten selv i billedet, enten "på stedet" (forligsinstitutionen eller Christiansborg) eller i studiet - og filmsekvenserne viste ofte mødeværelser, gange, personer på vej til og fra møder osv. Bortset fra filmklip med folketingsdebatter, var der meget få reportager blandt disse indslag, derimod forekom en hel del rene interview-indslag.

I halvdelen af indslagene om overenskomstforhandlingerne var der interviews med en eller flere personer - karakteristisk meget ofte de samme personer og altid mænd: topforhandlere i de forskellige organisationer LO, DA, typografer, bogtrykkere, tjenestemænd samt finansministeren. De samme personer gik igen 2-3 gange i løbet af de 17 dage og der optrådte ikke en eneste kvinde i forbindelse med overenskomstforhandlingerne.

Indslagene kom derved til at bevæge sig på et abstrakt niveau. Og da næsten samtlige interviewede var forhandlere midt i forhandlingsforløbet, kom behandlingen af stoffet i meget høj grad til at dreje sig om det forhandlingstaktiske spil (de interviewedes udtalelser var ukonkrete, kryptiske og i høj grad led i dette spil, hvor TV-avisen blev en slags trediepart). De konkrete uenigheder, modsætninger og konsekvenser blev ikke belyst i større omfang fordi stoffet i høj grad blev behandlet på hovedaktørernes - forhandlingsledernes - præmisser og i deres sprog. - Tidsdimensionen blev derimod en afgørende faktor i behandlingen: hvornår de kunne tænkes at nå et resultat blev vigtigere end indholdet i resultatet.

De informationer, TV-avisen viderebragte, skabte derfor minimal indsigt i, hvad der faktisk foregik bag de lukkede døre, og fordi journalisterne gik ind i forhandlingsjargonen og formidlede den videre, kom de til at fremstille sig selv som indsigtfulde, men formidlede reelt mystifikation. Dermed blev selve fremstillingsformen autoritær, og ved at blive i dette autoritets- og magtmættede miljø kom indslagene i virkeligheden til at understøtte en opfattelse af samfundet, hvor - visse - mænd er absolutte autoriteter.

Christiansborg-stoffet behandles stort set efter de samme principper som arbejdsmarkedsstoffet. Der forekom gennemgående færre interviews (omkring en trediedel var interviews, to af disse med kvindelige politikere) medens de øvrige indslag refererede forhandlinger, beslutninger eller forespørgsler til ministre - ofte med journalisten i billedet.

M.h.t. dækningen af det politiske stof rummer undersøgelsesperioden dog også eksempler på en mere konkret behandling af forhold, der har været taget op i folketinget - enten produceret af de politiske medarbejdere selv eller af andre af indlandsredaktionens journalister. Der var også i perioden et par eksempler på brud med den stereotype genre. I et enkelt tilfælde blev et indslag, der refererede folketingsbehandlingen af regeringens plan for arbejdsløshedsbekæmpelse fulgt op af to indslag, hvor arbejdsløse med udgangspunkt i personlige erfaringer vurderede planen og kom med egne alternative forslag - to af disse tre interviewede var kvinder. - Det er altså muligt at bryde magtcirklen og etablere en form for debat eller dialog om samfundsmæssige spørgsmål også i TV-avisen. Eksemplet viser desuden, hvordan det er muligt at konkretisere politiske spørgsmål (herunder at inddrage også kvinders erfaringer og synspunkter), men det kræver andre produktionsbetingelser m.h.t. pligtstoffet og/eller et større samarbejde mellem de enkelte journalister.

Den redaktionelle praksis m.h.t. pligtstoffets indsamlingsmetode medfører imidlertid ringe muligheder for uddybning og perspektivering, dækningen bliver derfor i meget høj grad indforstået i forhold til det, der skal refereres - både m.h.t. synsvinkler og sprogbrug - den bliver til det yderste abstrakt og i meget høj grad personcentreret (og netop på et område, hvor der kun undtagelsesvis forekommer kvinder). Medierne kan naturligvis ikke ændre det forhold, at det er mænd der træffer beslutningerne, men hvis kun de formidles videre, og hvis det, de foretager sig aldrig modsiges eller problematiseres af andre indfaldsvinkler som også inddrager mindre magtfulde synspunkter, så understøtter TV-avisens udsendelser faktisk den manglende ligestilling i samfundet - og man viderebringer et ensidigt og fastlåst samfundsbillede.

Det "andet" stof

Det øvrige indenlandske nyhedsstof i perioden udgjorde 94 indslag. Med ganske få undtagelser var disse indslag placeret sidst i udsendelsen, efter pligtstoffet og udlandsstoffet, dvs. lavere prioriteret. Placering sidst i udsendelsen betyder også større risiko for at et eller flere af disse indslag må udgå under selve udsendelsen, fordi der ikke er plads indenfor de magiske 30 minutter.

Denne type nyhedsstof er fordelt på flere indslagstyper: korte nyhedsindslag, oplæst af studieværten (mange af disse med mere servicepræget stof), længere reportager eller features bestående af filmindslag, interviews og indtalte kommentarer fra journalisten. Sidst i udsendelsen ligger som regel et længere indslag og oftest er der tale om det, der i daglig tale kaldes "det andet stof" - et flydende begreb som dækker over indslag med meget lille såkaldt "nyhedsværdi" - typisk f.eks. kulturstof.

Inden for kategorien det øvrige indenlandske nyhedsstof, findes langt den overvejende del af indslagene med kvindelige medvirkende (af det totale antal medvirkende i TV-avisen udgjorde kvinderne kun 14%). I undersøgelsesmateriale var der ialt 17 indslag med kvinder, og heraf 12 indenfor øvrige indenlandske nyheder.

Af disse 12 indslag omhandlede 3 sociale problemer, 3 indslag handlede om specielle kvindeproblemer (kvinder på arbejdsmarkedet og et indslag om voldtægt), 3 indslag handlede om den islandske præsidents besøg og to om ungdomsarbejdsløshed. Et indslag handlede om en afdød kvindelig skuespiller.

Vægten i de indslag, hvori der medvirkede kvinder, lå altså på socialt orienterede problemstillinger. Det var oftest indslag af bredere karakter, og var derfor ikke personcentrerede (hvis man naturligvis ser bort fra de tre indslag om præsidentbesøget).

De fleste af indslagene med kvindelige medvirkende handlede ikke om begivenheder indenfor en nøjere afgrænset tidsdimension, de var ikke døgnaktuelle - og på disse punkter adskiller de sig markant fra hovedparten af det øvrige nyhedsstof. - Disse indslag handlede f.eks. om forringelse af plejetakster til døgnplejeforældre, om forsøg på at skaffe flere lærepladser til EFG-lærlinge, om diskrimination af kvindelige arbejdere ved hjælp af den såkaldte hjemsendelsesparagraf, om unge grønlanderes sociale problemer i Danmark og om kunstneres levevilkår.

Ca. halvdelen af indslagene med kvindelige medvirkende var produceret af kvindelige journalister, som altså gennemgående oftere end deres mandlige kolleger valgte kvindelige medvirkende til deres indslag. Den resterende halvdel af TV-avisens mandlige journalister benyttede altså ikke kvinder i deres indslag.

Som det fremgår af det foregående, indebærer det at vælge kvindelige medvirkende også at bevæge sig udenfor de traditionelle journalistiske nyheds- og væsentlighedskriterier. De fleste af de kvindelige medvirkende havde ikke traditionel nyhedsmæssig interesse, de fleste var ikke på forhånd offentligt

kendte skikkelser og befandt sig oftest på et lavere niveau i det samfundsmæssige hierarki. Derfor krævedes der i mange tilfælde en eller anden form for præsentation i indslaget, et forhold der kan virke blokerende for at bruge den type medvirkende når man tager i betragtning, hvor korte indslagsmoduler TV-avisen arbejder med som idealet. Kvinderne får derfor ofte tildelt de u-mælendes rolle, - et enkelt eksempel kan illustrere denne praksis:

Et indslag der handlede om lukningen af en stor kvindearbejdsplads hvor medarbejderne havde forsøgt at videreføre produktionen selv, indeholdt i 1. version et interview med en mandlig værkfører, med en tillidskvinde og to interviews med kvindelige arbejdere, desuden reportage fra værkførerens afskedstale til arbejderne og nærbillede af grædende kvinder. I den endelige version (den, der blev udsendt) var der, formodentlig efter krav fra redaktionssekretæren, ændret lidt: interviewene med kvinderne var udeladt, dvs. kvinderne fik endnu engang tildelt rollen som de sørgende efterladte i en verden, hvor mænd tænker og handler.

UDLANDSSTOFFET

Omkring en trediedel af nyhedsindslagene i en TV-avis udgøres af udlandsstof. Der er betydelige udsving fra dag til dag, men som regel indeholder udsendelsen 3-4 udenlandske nyheder placeret i en samlet blok i udsendelsens første halvdel. Udlandsstoffet prioriteres altså - f.eks. i sammenligning med de private nyhedsmedier, aviserne - meget højt, både m.h.t. omfang og placering. 8 af de 17 behandlede TV-aviser havde en udenlandsk nyhed som såkaldt top-historie, dvs. som første indslag i udsendelsen.

I godt halvdelen af de 63 indslag med nyheder fra udlandet var der personer der udtalte sig eller blev interviewet. 29 gange var det mænd, 3 gange var det kvinder. Udlandsstoffet er altså domineret af mandlige medvirkende - for langt størstedelens vedkommende statsoverhoveder, regeringstalsmænd eller topfigurer i dominerende politiske organisationer - der findes jo kun ganske få kvinder i disse kategorier.

Et mindre antal indslag lå uden for dette parlamentariske eller inter-statslige niveau og behandlede forhold, der vedrørte andre landes interne økonomiske, sociale og kulturelle forhold. Det gjaldt 10 indslag, alle længere reportager. Og de 3 indslag, hvor der medvirkede kvinder, befandt sig alle i denne gruppe nyhedsindslag, som ikke tog udgangspunkt i politiske magtcentre - indslag der alle var produceret på stedet, dvs. ikke var baseret på bureaustof.

Oversigter over præsentationsform og billedmateriale

Skema 1 - Præsentationsform

præsentator / sted	mænd	kvinder	ialt
studieværten	16	10	26
journalisten i billedet i studiet	4	7	11
journalisten udenfor billedet	6	1	7
reportageindslag lavet af DR-journalist	12 ^x	4	16
reportageindslag lavet af udenlandsk journalist	2	1	3
ialt	40	23	63
ialt i %	65%	35%	100%

x) heraf var 11 produceret af korrespondenter

Skema 2 - Anvendelse af film/faste billeder

indslag af af præsenteret af	mænd		kvinder		mænd ialt		kvinder ialt	
	do.	st.v.	do.	st.v.	antal	%	antal	%
billedstof								
film	24	6	9	6	30	75%	15	65%
faste billeder	0	10	4	4	10	25%	8	35%
ialt	24	16	13	10	40	100%	23	100%

Skema 3 - Journalisten præsenterer selv

	mænd		kvinder	
	film	fast bill.	film	fast bill.
journalisten i billedet	4	0	3	4
journalisten ikke i billedet	6	0	1	0

Skema 4 - Præsentationen af indslag, produceret af redaktionens egne journalister

	mænd	kvinder	ialt
indslag ialt	28	22	50
præsenteret af studievært	57%	45%	51%
præsenteret af journ. selv	42%	55%	49%

Præsentationsformen

TV-avisens kvindelige journalister medvirkede ved præsentationen af en femtedel af samtlige indslag i den undersøgte periode (der er ikke her taget hensyn til at der nogle af de pågældende dage desuden var en kvindelig studievært). Og som det ses af skema 2 var kvinderne med i 35% af de indslag som journalister selv præsenterede (13 ud af 37).

35% kan måske synes lidt, men er meget i betragtning af at den mandlige andel ikke kun udgøres af udlandsredaktionens journalister, men også af udlands-korrespondenterne (der alle er mænd). - I perioden indgik 6 journalister i vagtskemaet på udlandsredaktionen foruden sektionslederen, heraf var to kvinder og 4 mænd. - De kvindelige udlandsmedarbejdere præsenterede altså forholdsvis ofte deres egne indslag.

Dette fremgår endnu tydeligere, hvis man udelader korrespondentindslag og fremmedproduktion og udelukkende ser på de indslag, der er produceret af redaktionens egne medarbejdere (skema 4). Så viser det sig, at kvinderne netop i højere grad end deres mandlige kolleger selv præsenterede deres indslag. - Og ser man nærmere på, hvilke typer indslag (eller præsentationsformer) det drejer sig om, fremtræder der et tydeligt mønster: I indslag, hvor journalisten er i studiet og i billedet dominerer kvinderne kraftigt medens mændene tilsvarende dominerer i kategorien: journalisten høres, men ses ikke i billedet (se skema 1 og 3).

Går man videre og ser på, hvordan disse indslag var bygget op (skema 2) fremgår det, at der var stor forskel på de kvindelige og mandlige journalisters anvendelse af film og faste billeder. Medens mændene anvendte film i samtliche indslag, brugte kvinderne faste billeder i halvdelen af deres (skema 3). Selv m.h.t. de studievært-præsenterede indslag var der en tendens til at kvinderne i mindre grad end mændene anvendte film i de indslag, de havde produceret (skema 2).

Selv om talgrundlaget ikke er stort, er forskellene så markante, at det næppe kan skyldes tilfældigheder.

Når kvinderne i så stor udstrækning optræder på skærmen betyder det naturligvis noget for den samlede vurdering af de ligestillingsmæssige forhold i forbindelse med TV-avis-udsendelserne. Det ligger i hele TV-avisens særlige fortællestil eller "typografi", som det kaldes på redaktionen, at TV-journalisterne - og i dette tilfælde altså kvinderne - forlenes med et autoritativt skær⁸⁾ i det øjeblik de sidder bag pulsten i studiet for at videregive nyhederne til befolkningen. - Der kunne altså ligge noget ligestillingsmæssigt positivt i, at de kvindelige journalister faktisk optrådte oftere på skærmen end deres numeriske antal berettigede dem til. Men der er intet i undersøgelsen iøvrigt der tyder på, at der fra redaktionsledelsens side skulle være tale om en bevidst politik - en slags positiv særbehandling af kvinderne.

Bortset fra at disse velkendte (men i deres funktion anonyme) kvindeansigter på skærmen ofte var de eneste signaler om at verden også er befolket med kvinder - og bortset fra det positive i, at kvinder og storpolitiske udlandsnyheder overhovedet forbindes med hinanden bliver funktionen af denne praksis (flere kvinder end mænd på skærmen) en sløring af, hvor lidt interessante kvinder er i TV-avisens univers.

Overrepræsentationen af kvindelige journalister på skærmen kunne altså tænkes at bunde i et behov for skalkeskjul, et skjold mod eventuel kritik - med det formål at kunne fastholde en iøvrigt fuldstændig uændret redaktionel linje m. h.t. ligestillingsaspekter.

Der er intet i materialet der tyder på, at der skulle være sket afgørende ændringer i den redaktionelle prioritering. På den anden side er der heller ikke noget der tyder på, at kvinderne skulle være - eller føler sig - udsat for åbenlys manipulation, hverken ifølge mine egne observationer eller i interviews med dem.

Indslagenes indhold

Den redaktionelle linje er én forklaring på de tydelige forskelle i præsentationsform mellem indslag produceret af henholdsvis mandlige og kvindelige journalister. En anden, nærliggende mulighed kan begrundes i forhold til indholdet.

Umiddelbart er der ikke forskel på de emner, de mandlige og kvindelige journalister tager op. Indslagene handler som nævnt langt overvejende om begivenheder

på statsligt niveau i internationale magtcentre og den eneste gruppe indslag, der til en vis grad brød med dette mønster var produceret af udlandskorrespondenterne.

Det er inidlertid karakteristisk, at forholdsvis mange af de kvindelige journalisters indslag vedrørte lande i den 3. verden. Det gjaldt 12 indslag, dvs. halvdelen af kvindernes indslag (hvor der kun var 7 af de mandligt producerede indslag - ud af 40 - der handlede om den 3. verden).

Der er også forskel på mænd og kvinder m.h.t. hvilke synsvinkler, der især lægges vægt på. 8 af kvindernes indslag omhandlede (4 gange med filmreportager, 4 gange uden) som et vigtigt aspekt: tortur, terror og overgreb på menneskerettighederne - heraf præsenterede kvinderne selv de 6 indslag. - Ingen af mændenes indslag indeholdt dette aspekt.

Mere generelt var der en tendens til at de mandlige journalister forblev på det magtpolitiske plan i deres behandling af stoffet, medens kvinderne oftere inddrog magtudøvelsens eller magtspillet konkrete konsekvenser for befolkningerne. Typisk sluttede disse indslag et andet sted end der, hvor de begyndte: Et indslag om El Salvador tog udgangspunkt i den amerikanske regerings tilsagn om militærhjælp til juntaen, men handlede iøvrigt om en masse på flere hundrede bønder på flugt ud af landet. Omvendt handlede et indslag om Kampuchea - produceret af en mandlig journalist - i meget høj grad om personen Sihanouk og hans alliance eller ej med Pol Pot imod Vietnam - og om, hvilke overvejelser der lå bag hans beslutninger. Det nævntes, at den forrige krig havde været en katastrofe for landet samt hvor mange der blev dræbt i den - som baggrund for Sihanouks tøven med at starte en ny krig. Men synsvinklen omkring magtspillet fastholdtes.

Det ser altså ud til at forskellen mellem de mandlige og kvindelige journalisters præsentationsform kan begrundes med forskellige præferencer m.h.t. indholdet. Såvel den 3. verdens lande som emner som tortur m.v. er det sjældent muligt (eller ønskværdigt) at dække med filmede indslag). Når kvinderne i højere grad end mændene anvender faste billeder ved præsentationen af indslagene eller selv hyppigere optræder som oplæser/kommentator i studiet kan forklaringen være, at der simpelthen ikke er andre muligheder, hvis stoffet overhovedet skal præsenteres.

Fordi det filmmateriale, TV-avisen får tilbudt over eurovisionsnettet, hovedsagelig bygger på de mest traditionelle nyhedsvurderinger, og fordi der oftest ikke tilbydes levende billeder på de emneområder, de kvindelige journalister prioriterer højt, er kvinderne altså nødt til at lade sig nøje med de billeder

der kan skaffes frem: faste billeder og billedet af dem selv. Visualeringsgraden styrer jo behandlingsgraden og i kombination er de to billedelementer måske akkurat tilstrækkelige til at "historien" kan få det tekstmæssige omfang, den kræver. - Men dermed bliver de kvindelige journalister gidsler for anden gang. Ikke alene kompenserer de (i kraft af deres hyppige optræden i billedet) for manglende ligestillingsbestræbelser, men de kompenserer også (ved at agere levende billede der hvor stoffet i sig selv ikke kan byde på ét) for ensidig og/eller manglende prioritering af deres stofområde.

TV-avisens kvindelige journalister er i en modsætningsfyldt situation og der ligger naturligvis ikke i ovenstående nogen kritik af dem, derimod af deres arbejdsbetingelser. Spørgsmålet er, om der findes andre muligheder indenfor de (snævre) eksisterende rammer. - Skulle man pege på nogle i direkte sammenhæng med ovenstående, kunne det være en omprioritering af de økonomiske midler der anvendes til indkøb af filmstof i forhold til dem, der bruges til opsøgende udlandsjournalistik (udsendelse af filmhold etc.). Endvidere programmæssige omprioriteringer m.h.t. indkøb af filmstof udefra, dvs. større indsats for at opsøge og købe "alternativt" materiale og vilje til økonomisk at bære de store linjeudgifter. Men først og fremmest er det vigtigt, at der ansættes kvindelige udlandskorrespondenter. Netop udlandskorrespondenterne har jo mulighederne for at foretage "andre" prioriteringer. Ved deres indsats er det muligt at skabe den variation og fornyelse i billedet der gør, at informationerne ikke kun bevæger sig på magtpolitikens overflade, men også beskæftiger sig med holdninger og bevægelser i befolkningerne, - herunder kvinderne.

HVAD SIGER TV-A-KVINDERNE SELV ?

Resten af denne artikel bygger på interviews med TV-A's kvindelige journalister, ledere og producere. Interview-undersøgelsen er gennemført som personlige interviews ud fra et spørgeskema med ca. 60 spørgsmål - med det formål at kortlægge kvindernes opfattelse af deres egen arbejdssituation for derigennem at tegne et billede af, hvordan de opfatter deres muligheder og roller i programproduktionen, hvad de lægger vægt på at arbejde med og hvordan de foretrækker at arbejde og fungere i produktionen og beslutningshierarkierne.

Interviewene er gennemført på en ret "løs" måde, dvs. de interviewede har

fået lov til i en vis grad at styre forløbet selv, og spørgeskemaet er ikke slavisk fulgt fra min side. Hensigten har primært været at få kvinderne til at formulere deres erfaringer og syn på forskellige områder. Jeg har gennemført ialt 23 interviews af denne type med kvindelige programmedarbejdere/journalister, producere og en enkelt producerassistent i TV-A og TV-U.

Ulempen ved at foretage så omfattende interviews på denne måde er, at materialet er vanskeligt at overskue. Fordelen er imidlertid, at kvinderne får lejlighed til at formulere sig mere sammenhængende end ved en mere rigoristisk gennemført spørge-skema-undersøgelse af denne karakter, der drejer sig om erfaringer og holdninger.

Kvinder på skærmen⁹⁾

Der er flere mænd end kvinder i TV-avisen - oven i købet var der en aften hvor der rent faktisk ikke var et eneste kvindemenneske på skærmen, som en af de kvindelige journalister bemærkede. At en sådan skævhed faktisk kan forekomme, forklarer kvinderne ved at henvise til generaldirektørens ord om at: Danmarks Radio skal afspejle virkeligheden.

"Virkeligheden" er nærmere bestemt af de traditionelle journalistiske nyhedskriterier og af det, der af alle opfattes som TV-avisens uomgængelige forpligtelse, nemlig at informere om hvad der foregår i samfundets magtcentre, på Christiansborg i arbejdsmarkedsorganer o.s.v.: forholdene er nu altså sådan, at langt de fleste mennesker der har magt er mænd, og hvis man forsøgte at gå udenom det og indføre en eller anden form for kvotering - kønskvotering - så ville man på en eller anden måde, synes jeg, idyllisere de reelle forhold.

TV-avisen er således de talende jakkesæt, mand op af mur, og alle er i og for sig enige om, at det er pligtstoffet der stiller sig i vejen for, at der kommer flere kvinder i TV-avisen, ligesom alle er enige om at TV-avisen afspejler en skævhed i samfundet. Men rammerne - "virkeligheden" eller rettere den del af den der falder indenfor nyhedskriteriet - bliver alligevel accepteret, og kvinderne oplever, at det de kan gøre er at bidrage til ligestillingen indenfor disse rammer. I de tilfælde, hvor der er en kvinde der er lige så god som en mand skal vi absolut bruge kvinden og hvis der sidder to lige gode eksperter af hvert køn vælger man at lade kvinden komme til orde. Der er dog også enighed om, at man ikke skal tage en kvinde fordi hun er kvinde, og nogle af de kvindelige medarbejdere giver udtryk for, at det ofte er svært at leve op til de ligestillingsmæssige idealer i det daglige arbejde: Det er for sjældent, vi

siger: Her kunne vi tage en kvinde - er her en kvinde der ved lige så meget? - Lige så meget, altså underforstået: som en mand. At interview-offerret og eksperthen er en mand, er det helt selvfølgelig udgangspunkt. Vanetænkning kalder én det og en anden mener, at der i virkeligheden ikke er nogen særlig bevidst holdning overfor at vi hellere skal prøve at finde en kvinde, hvis vi kan det.

Hvis vi kan - for noget af det, der efter fleres mening stiller sig hindrende i vejen for et mere nuanceret kvindebillede er manglende viden om, hvilke kvinder der måske sidder inde med en høj viden om en bestemt sag.

De tilfælde, hvor det er mere almindeligt at en kvinde udtaler sig i TV-avisen, ligger indenfor rammerne af lavere prioriteret stof i de sammenhænge, hvor kvinder også i virkeligheden spiller en rolle - børnehaver, skoler, fritidshjem, børnepasning, huslejestigning o.l. - I indslag om sådanne emner interviewes kvinder dog lige så ofte i egenskab af såkaldte eksperter på konsekvenser, d.v.s. oftest forstærkende samfundets traditionelle kønsrollemønstre.

Der eksisterer ikke nogen ligestillingsmæssig eller kønsrollepolitisk programpolitik - der må ske noget specielt for at kvindestof tages op eller for at et emne bliver behandlet med særligt sigte på kvinderelevans. Som det blev sagt: Vi går ikke ud og ser på: Her er udlånsloftet, hvad betyder det for kvinder? - det gør vi ikke. Man bestræber sig ikke på at behandle ting, der kan have speciel kvindepolitisk interesse, tænker ikke over hvordan man kan behandle specielle kvindeproblemer i TV-avisen. Som en af kvinderne siger: det stof blir ikke behandlet, hvis ikke jeg har vagt.

Men der er - i hvert fald hos en del af de interviewede kvinder - en udbredt bevidsthed om, at der burde gøres mere: for virkeligheden er også, at der er lige mange mænd og kvinder i samfundet. - Som én siger: Der ligger en kæmpeopgave i at prøve at give en mere realistisk dækning af kvindernes placering. Og det kan man gøre ved at lægge vægt på de steder i samfundet, hvor kvinderne rent faktisk dominerer og er.

Det ville først hjælpe på situationen, hvis der kom flere kvindelige journalister på TV-avisen - efter fleres mening betyder det nemlig fortsat noget at kvinderne er i mindretal. - Som det er nu bedømmes den kvindelige journalist strengere hvis hun begår fejl, men holdningen i samfundet betyder også noget for de muligheder man har som kvindelig journalist: hvis hun laver et kritisk interview bliver hun lettere opfattet som en rappenskralde end hvis det havde været en mand, der havde lavet det. Og der hersker en traditionel opfattelse af, hvem der udtaler sig, - man vurderer f.eks. hvordan en kvindelig oplæser ser ud og det er meget morsommere at lave en debat, hvor der er en kvinde med - det gir

pænere billeder.

Flertallet af de kvinder der optræder på skærmen er altså - bortset fra TV-avisens kvindelige medarbejdere - til stede i kraft af deres tilknytning til traditionelle kvindeområder i samfundet eller i egenskab af "eksperter på konsekvenser". På dette sidste område er TV-A-kvinderne også bevidste m.h.t. den selvforstærkende virkning og omvendt, at ligestilling på "konsekvens" -området også er at sørge for at få mændene ind i stedet for kvinderne når man diskuterer institutionsproblemer - så skulle man jo gerne have en far til at fortælle, hvad det betyder for ham.

Forandringer hvad angår en realistisk dækning af kvindernes placering og en større anvendelse af kvindelige eksperter hindres efter TV-A-kvindernes opfattelse primært af nyhedskriterierne, den traditionelle strukturering af stoffet, antallet af kvindelige medarbejdere og tidspresset.

Forandringer m.h.t. anvendelsen af "eksperter på konsekvenser" burde være umiddelbart mulige - men i begge tilfælde spiller bevidstheden om kønsrollemønstrene en rolle, såvel de kvindelige som de mandlige medarbejders bevidsthed.

Der er ganske vist sket meget siden man for 10-15 år siden ikke kunne tage det alvorligt når det var en kvinde der læste nyheder, men stadig kan du godt risikere fnisen eller en fnisende stemning hvis der er et eller andet typisk kvindeindslag.

AT VÆRE KVINDE PÅ TV-A

Der kan være eftermiddage, hvor det er mere interessant for mig at vide, om min søn er kommet helskindet hjem, end at få at vide om A.P. Møller og Anker Jørgensen har nået et endeligt resultat på olieområdet siger en kvindelig journalist. Med en daglig arbejdstid på op til 12 timer, der ofte først er forbi kl. 20, kan det være belastende at arbejde på TV-avisen, og alle de kvindelige medarbejdere der har børn (og som ikke er gift med journalister) ville gerne have mere kontakt med familien.

Det største problem for dem er børnepasning, men der er flere andre, som der ikke her er plads til at gøre rede for. Men kunne forestille sig deltidsarbejde som en løsning, men ingen af producerne har nedsat arbejdstid og kun én journalist (på freelance-basis) har nedsat arbejdstid. De fleste ønsker det simpelthen ikke - og når de i så høj grad indretter sig, er det ud fra den opfattelse, at når man arbejder på TV-avisen så fanger bordet.

En anden løsning på arbejdstidsproblemerne kunne være at ændre produktionsform-

en. Indbagt i den ligger fagets traditionelle *nyhedsmagi* (det er "her og nu"), men planlægning og research af visse nyhedsreportager kunne eventuelt deles op på flere dage og produktionsformen og arbejdstiden dermed ændres. Man kunne forestille sig, at de ubekvemme arbejdstider har haft betydning for fordelingen af mænd og kvinder på stofområder, men det mener kvinderne på TV-A ikke er tilfældet.

LEDERROLLER

Af de 13 kvindelige journalister er én redaktionschef, én redaktionssekretær (på Århus-redaktionen) og én er sektionsleder (på indlands-redaktionen). Alle er blevet opfordret til at søge disse stillinger. - Af de resterende ti kvinder har ingen søgt stillinger på et højere niveau, men flere har overvejet i givet fald at gøre det - og i så fald som redaktionssekretær. Ingen af de kvindelige producere har søgt lederstillinger.

Det positive og det negative ved at være leder

Der er stort set enighed blandt alle kvinderne på TV-A om hvad der er attraktivt og hvad der er specielt negativt ved at være leder.

På positiv-siden nævnes først og fremmest overblikket over, hvad der foregår, dernæst det attraktive i at få større indflydelse på beslutninger, udsendelsernes indhold og policy - det større ansvar. Men som særlig attraktivt ved lederjobbet fremhæver de kvindelige journalister også muligheden for at få folk til at fungere og føle at de har det rart, muligheden for at afgive noget af magten (delegering) for en tættere kontakt til alle medarbejderne og for at inspirere andre.

Negativt ved leder- og mellemliderjobs er især de administrative forpligtelser, skrivebordsarbejdet der kan medføre, at man mister kontakten til "faget" og i stedet blir skrivebordsgeneral. Men også, som det siges at næsten alle, at man hele tiden er i klemme mellem den øverste ledelse og medarbejderne som mellemlider, at man er nødt til at træffe upopulære beslutninger, at man udsættes for et pres såvel udefra som indefra. Det negative er, at når du blir chef, så er du chef ... medarbejderne vil sætte en naturlig distance til dig i erkendelse af, at du har magt ... der er koldt på toppen ... og jeg tror, at specielt kvinder ikke bryder sig om tanken om at være den person.

Hvilke forventninger har TV-A-kvinderne til kvindelige ledere?

De fleste af TV-A's kvindelige medarbejdere har særlige forventninger til at kvindelige ledere kan bidrage med noget nyt, omfortolke lederrollen og frem for alt, at kvindelige ledere vil have en bredere forståelse for andre mennesker - ud fra en bredere baggrund - end mange mænd har. Det "menneskelige" er nøgleordet, både m.h.t. at kvindelige ledere formodentlig vil være mere indstillede på at tage menneskelige hensyn (arbejdstid, børnehentning etc.) og at de ville lægge større vægt på det menneskelige aspekt i nyhedsdækningen, bl.a. behandle de mere pligtbetonede emneområder på en mere menneskelig måde.

Det er også de fleste kvindelige journalisters opfattelse, at kvinder som ledere vil være i besiddelse af større psykologisk forståelse, større åbenhed og *større fornemmelse rent journalistisk for nogle ting, der kan være vigtigere end dem, man traditionelt anser for vigtige (de mere mandsprægede områder)*. - Som én siger: *Kvinder har nogle andre ideer og de har antennerne ude på andre områder end mænd har. De er måske mere åbne for det følelsesmæssige aspekt end mange mænd er.*

Det forventes at kvindelige ledere vil være mindre autoritære, mindre højtidelige, udvise humor, være i besiddelse af større intuition - og igen: forståelse for andre mennesker: *Den traditionelle leder fatter ikke, hvorfor kvinden pludselig er nødt til at blive hjemme hos børnene, når de blir syge, - forstår det ikke og accepterer det ikke. Det er måske en lille ting, men jeg tror, at kvindernes erfaringsområde kan give nogle positive ting - også det, at omgås andre.*

Med til forventningerne hører også, at en kvindelig leder er bedre kvalificeret end en mandlig - *du skal være bedre kvalificeret ... der sidder ingen kvindelige middelmådigheder på chefposter.*

Kvindernes syn på ledelsesformen

En meget stor del af kvinderne i interviewundersøgelsen (ca. halvdelen) gav spontant udtryk for at de ville foretrække én eller anden form for tidsbegrænsning og rotation m.h.t. lederstillinger. Med spontant menes at ingen af dem i interviewene er blevet stillet overfor spørgsmål, som kunne lede dem til at foreslå en sådan løsning på lederproblematikken.

Begrundelserne for at kvinderne foretrækker rotationsordninger udspringer i at de oplever ledelsessystemet - det nuværende - som alt for stift og som det al-

lerede er nævnt, at de ønsker at kunne bevare kontakten til det at producere: *jeg kunne godt tænke mig at blive redaktionssekretær, men ikke for en længere periode, for jeg mener stadig at vores system er for stift, og at der burde være større rokademuligheder, - man burde kunne være redaktionssekretær i et år og så vende tilbage til reportagen, - mange af vor redaktionssekretærer ville have godt af at prøve at producere.*

Kvinderne giver generelt udtryk for at de har et lavt personligt ambitionsniveau og lægger en vis afstand til den prestige, der følger med lederjobbet. Det er karakteristisk at det ikke kun er dem der *ikke* har været leder, der har den mening, men at det også er en holdning, der deles af kvinder der pt. har en lederstilling: *jeg ser ikke min fremtid som administrerende person, jeg synes det er meget interessant at prøve at være det, at tage sin tørn, men det er ikke noget jeg har tænkt at blive ved med at gøre resten af mit liv. Jeg synes det er meget interessant men jeg tror det er meget vigtigt i journalistisk arbejde at skifte, så man ikke kører fast i en bestemt form.*

En af de kvindelig ledere forsøger at kombinere lederstillingen med at være aktivt producerende samtidig og lægger megen vægt på det positive i den kombination.

Et andet meget vigtigt aspekt i denne sammenhæng er, hvordan kvinderne opfatter sig selv som ledere. - *Jeg er ligesom blevet ved med at være mig selv i og for sig. Jeg har ikke sådan lagt en ny stil, hverken på den måde jeg taler på eller den måde jeg er på og hvad jeg iøvrigt foretager mig privat eller noget som helst. Jeg har ikke tænkt på at gennemgå nogen metamorfose i den anledning. Det kan godt være at nogen synes, de har behov for det, men det synes jeg ville være forkert at gøre. - Og om sine forventninger til ledere - og dermed sig selv - siger den samme: Man bør opfatte det (at være leder) som én form for journalistisk funktion, som tilfældigvis har den art, i modsætning til nogle andre arter - og så opfatte det som et journalistisk arbejde, der har en lidt anden funktion end andres, men i øvrigt tænke så lidt hierarkisk som muligt.*

Alternativer og modbilleder til den nuværende ledelsesform

Det, der går igen hos de kvinder, der enten har eller har tænkt sig at søge lederstillinger, er - hvad enten det siges direkte eller indirekte - angsten for at blive presset ind i et bestemt mønster som leder. Og det er også oplagt én af måderne at bekæmpe den fare på, at gå ind for rotationsordninger. En leder formulerer sin holdning til problemstillingen på denne måde: *man skal tænke sig*

meget om - om man vil køre med på det, om man er parat til at sige, at hvis det går i overensstemmelse med din holdning, så holder jeg op. Det skulle helst være stillingen der forandrer sig i overensstemmelse med ens holdning og meninger.

Sammenlagt tegner kvindernes udsagn et meget nuanceret og sammenhængende billede af nogle bestemte holdninger omkring ledelsesproblematikken, som underbygger hinanden og viser, at problemstillingen både er central og magtpåliggende for dem. De viser også at deres holdninger bunder dybt i nogle fundamentale måder at anskue sig selv og andre kvinder på, som afspejler sig i deres syn på det at være leder og på at gøre karriere som kvinder.

Kvinderne har helt klart en forventning om, at de kan og bør ændre ledelsesformen, hvis de går ind i systemet - men samtidig er de også klar over, at det er et tungt system, hvor man let kan risikere at komme i klemme og derfor afviser nogle også principielt at gå ind på den vej. Det er svært at komme igennem med en omfortolkning af lederrollen fra det, som de fleste opfatter som negativt og indbegrebet af en traditionel (mandlig) leder: én der i en eller anden forstand forholder sig distancerende og autoritært i forhold til de øvrige medarbejdere.

Det modbillede af en leder, som kvinderne fremstiller, er en person som er i besiddelse af psykologisk sans og indlevelsessevne, som kan inspirere andre, som er demokratisk, og det vil sige åben og med vilje til at sprede magten i stedet for at samle den. Det er i kort resume de vigtigste egenskaber som kvinderne stiller op som ideelle, egenskaber som på én eller anden måde er relateret til personen - det enkelte lederindivid.

Hvad der er endnu mere vigtigt er imidlertid deres kritik af det prestigebetonede, autoritære og hierarkiske ledelsessystem, sådan som det fungerer for øjeblikket. Overfor det sætter de den opfattelse, at ledelse er noget der burde opfattes funktionelt - en funktion der skal udfyldes og ikke som noget der fungerer som et trin på en personlig advancementsstige. Dermed er lederrollen også blevet løsgjort fra udviklingen af nogle bestemte (autoritære) egenskaber ved personen som en forudsætning for at kvalificere sig som leder.

Når så mange kvinder foretrækker at lederstillinger går på rotation, hænger det som nævnt sammen med, at de er bange for at havne som traditionelle ledere som har sluppet forbindelsen med basis og det kreative og udadvendte arbejde, og i stedet er blevet orienteret mod det interne magthierarki, og deres uvilje mod at gøre karriere i traditionel forstand hænger derfor også sammen med en

uvilje mod at se sig selv som en del af dette magthierarki.

Delegering og tidsbegrænsning af chefstillinger er ikke ukendte begreber, men repræsenterer synspunkter og tendenser som er velkendte indenfor moderne management, og som også i et vist omfang har vundet indpas i Danmarks Radio, hvor programchefstillingerne som regel besættes på åremål, men det er dog langt fra det samme som egentlig rotation, - for det store problem med åremålsansættelser har netop været: Hvad gør man med chefer, der ikke længere er chefer? I et system som DR består muligheden altid for at sparke personen længere op i hierarkiet - eller helt ud, naturligvis! Det at gå tilbage som almindelig programmedarbejder efter at have været chef forekommer yderst sjældent.

At kvinders synspunkter til en vis grad falder sammen med tendenser i samfundet og indenfor Danmarks Radio med hensyn til ledelse kan selvfølgelig være udmærket, men det er vigtigt ikke at forvirre tingene ved at blande dem sammen. Kvinders holdninger udspringer af deres egne ønsker, krav og behov i forhold til at kunne fungere i deres daglige arbejdssituation og i forhold til det system, de er en del af. De udspringer ikke af systemets behov for en mere effektiv styring og kontrol - og derfor er der forskel. Der er tale om langt mere dybtgående demokratiske ønsker, ikke blot til ledelsesstrukturen som abstraktum, men til selve det at udøve magt, som er antipatriarkalsk i sit sigte, fordi de peger på at ledelse er/bør være en funktion der skal forvaltes og ikke udviklingen af en bestemt personlighedsstruktur hos lederen som indebærer: én gang leder - altid leder.

LIGESTILLINGS-PERSPEKTIVER

Engang var det sådan, at en kvindelig TV-A-medarbejder var noget der skulle vises frem. Når man spørger kvinderne i dag om, hvordan de opfatter sig selv i forhold til de mandlige omgivelser, er der ingen af dem der føler, at deres arbejdsindsats vurderes på en særlig måde p.g.a. deres køn (det gælder imidlertid udadtil, hvor man blir sat i en favorabel bås fordi folk synes, det er fantastisk at man kan være så dygtig når man er en kvinde - eller i TV-ansmeldelser, hvor bedømmelsen kan gå på om man er af hunkøn).

Kvinderne på TV-A mener generelt ikke, at de sættes i en særlig bås af deres mandlige kolleger fordi de er kvinder, men man skal anstrenge sig mere for at vise, at man er kompetent som kvinde og for at komme derop hvor man er én der bliver taget meget seriøst og også får nogle karrieremuligheder ... så vil det ubetinget være en forskel at skabe sig en position udenfor Danmarks Radio.

Bortset fra, at *farlige opgaver ville man ikke blive sendt ud på* er der heller ikke bestemte arbejdsopgaver en kvindelig medarbejder aldrig ville blive stillet - og omvendt er der (med undtagelse af præsentation af nye plateausko og afprøvning af, hvad det vil sige at være kvindelig soldat) heller ikke eksempler på bestemte opgaver, som kvinderne er blevet stillet i deres egenskab af kvinder.

De kvindelige journalister har altså tilsyneladende de samme arbejdsmæssige muligheder (eller begrænsninger) som de mandlige. Og når deres indsats vurderes som antydnet ovenfor er det med udgangspunkt i den mandlige indsats, - det er "fantastisk" at en kvinde kan klare det samme som en mand. Når en vurdering kan ske så klart skyldes det, at den personlige indsats altid er solo. Journalisten arbejder som hovedregel alene på en opgave, idet TV-A ikke har mandskabsmæssige resourcer til at sætte to mennesker på en opgave. Næsten alle de interviewede kvinder ønsker imidlertid at arbejde sammen med andre eller en anden, ikke nødvendigvis en kvinde, men en man kan kommunikere godt med.

Det vil sige: *accept af hinanden, at mødes et sted på vejen, hvor begge kan være til stede og at begge får sat deres præg på det, de laver.*

Bortset fra at mange mandlige TV-A-journalister sandsynligvis deler deres kvindelige kollegers synspunkter m.h.t. samarbejde (på trods af, at det traditionelle kønsrollemønsters funktion i samfundet befordrer det mandlige sololøb) kunne det at være to kvinder om et indslag for kvinderne betyde gensidig støtte til at realisere en særlig kvinde-synsvinkel.

De fleste af TV-A-kvinderne føler sig nemlig *ansvarlige for, at der (til f.eks. et interview) bliver valgt en kvinde, hvis der er to muligheder. For, som en anden siger, TV-aviser hvor der kun forekommer mænd er utroligt ensformige. Meget tit kan formuleringerne blive meget standardiserede, og hvis det overhovedet er muligt at drage kvinder ind, får man et mere vigtigt virkelighedsbillede - fordi halvdelen af befolkningen er kvinder.*

Nogle kvindelige journalister føler sig desuden *særligt ansvarlige for at vi er helt opmærksomme på, når der er nogle vigtige kvindepolitiske ting og en enkelt konkretiserer det: Jeg tror nok, at hvis der ikke var kvinder på TV-Avisen, så havde vi aldrig hørt om Grevinde Danmer Stiftelsen.*

Indsatsen i det daglige gælder imidlertid ikke så meget de kvindepolitiske emner som at få aspektet ind i det almene stof: *Jeg vrider min hjerne for at finde kvinder der kan udtale sig om ting der ikke er specielt kvinderelaterede. Det skulle ikke gerne være sådan at man tænker: nu kommer der en undertrykt kvinde.*

Det skal være lige så almindeligt at være kvinde som mand.

Det daglige stof er det vigtige. Og det, de kvindelige journalister kan gøre - og gør - er at få kvinder på skærmen, når nyheden er accepteret. Der er ikke noget stofområde der hedder kvindestof og om en "historie", som det hedder "kommer med", afhænger af, om den er relevant (det afhænger af redaktionssekretæren) eller om den opfylder nyhedskriterierne. F.eks. var mændene (på TV-A) trætte af at se debatterne (fra kvindekonferencen) - der var ikke en direkte nyhedssammenhæng.

*Indenfor disse rammer foregår ligestillingsbestræbelserne (fra kvindernes side). Og ikke bare i emnevalget, men også i måden at behandle almene emner på, er det den generelle opfattelse, at der er forskel på de to køn. En af medarbejderne siger f.eks.: *Jeg føler, at der er nogen ting, jeg måske er bedre til end nogen af mine mandlige kolleger. Der er ikke tale om diskriminering, der er tale om at kvinder har nogle andre erfaringer end mænd og der er nogle ting kvinder ganske givet er bedre til end mænd - end nogle mænd. Vi har et forskelligt erfaringsgrundlag.**

Og en anden mener, at kvinderne bedre kan mødes om en bestemt synsvinkel, som mændene ikke har fået øje på. Det har noget at gøre med mere langsigtede dimensioner. Det er tit den anden dimension, man kommer ud for at mænd foretrækker. I hvor høj grad disse andre dimensioner og synsvinkler kan realiseres med TV-A's nuværende struktur og bemanning må man nok sætte spørgsmålstegn ved. Der stilles ikke opgaver med dette sigte, nyhedskriteriet stiller sig i vejen, der er dårlige muligheder for egentligt journalistisk samarbejde - og i det samarbejde den kvindelige journalist dagligt er part i, er den ene halvdel mænd. Der findes nemlig ingen kvindelig filmfotografer eller fotografassistenter i Danmarks Radio og der er ingen kvindelige lydteknikere, der er tilknyttet et filmhold. Og dette forhold kan sætte sig spor i de journalistiske intentioner.

På reportageopgaver består filmholdet af tre mænd - altid mænd - og det er hver eneste gang i høj grad et samarbejde, - mændene skal være vældig godt inde i hvad historien handler om for at kunne lave en god reportage. Og der kan jeg godt nogle gange opleve, at der er historie/reportager, som de mandlige medlemmer af sådan et filmhold har vanskeligt ved at sætte sig ind i, og hvor jeg må kæmpe for at få dem til at forstå, at det er vigtigt. Det hænger selvfølgelig sammen med et forskelligt erfaringsgrundlag for mænd og kvinder. Jeg tror tit, der er nogle områder, hvor kvinder kan få mere ud af at arbejde sammen om dem - områder, hvor mænd ikke er så opmærksomme eller måske også de mere traditionelle mandsområder, hvor piger kan se dem fra en anden synsvinkel, som kan være lige så vigtig.

NOTER

1. Bolvig, Kirsten et al.: "Søndags-BT" - rapport om en succes, København 1971
og
Møller, Hanne et al.: Udsigten fra det kvindelige univers, København 1972
2. Andersen, Lissi Ørvad og Korsgaard, Elsebeth: Massemedia og ligestilling, NU.B nr. 28, Stockholm 1978
3. Seymour, Birgitte: Kvinden i TV (specialeopgave til psykologisk embeds-eksamen, stencil) København 1976
4. Brekken, Astrid et al.: Hvem snakker i NRK? (stencil) Oslo 1974
og
Tsuda, Ayako: Mediation af Sex-roles (upubliceret hovedfagsopgaver i sociologi) Oslo 1975
og
Vaagland, Olav: Hvem sier hva i Dagsrevyen? Rapport nr. 4 Sociologisk Institut, Bergen 1977
5. Radionämnden: Ang könsroller i Sveriges TV, Rapport (stencil), Stockholm 1978
6. Tuchman, Gaye et al.: Hearth and Home - images of Women in the Mass Media, New York 1978
og
Epstein, Laurily Keir, ed.: Women and the News, New York 1978
7. Gallagher, Margaret: The portrayal and Participation of Women in the Mass Media s. 47, UNESCO, Paris 1979
8. Larsen, Peter: Analyse af TV-avisen, in: Mediesociologi, København 1974
9. De kursiverede passager i dette afsnit er citater fra interviews med TV-Avisens kvindelige journalister.

LITTERATUR

Bidrag, Bevidsthedssociologisk tidsskrift nr. 5, Odense 1977

Prehn, Ole og Nielsen, Jonna Byskov: TV-avisen, samfundsmæssig baggrund og produktionsforhold, Århus 1979

Sakligt, Opartist, Jämställt?, slutrapport från Sveriges Radios jämställdhetsprojekt, Stockholm 1979

Knudsen, Mogens og Hassel, Monika: Hvor gik den hen, da den gik ud - en analyse af Ungdomsredaktionen, Medieuddannelsen RUC (stencil), Roskilde 1980

Else Jensen er cand.mag. i dansk og kunsthistorie.

1980-81 projektleder under Nordisk Ministerråd.